

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:

<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3775>

RUHSAL ENGELLİ TEK EBEVEYNLE (ANNE) YAŞAYAN, İHMAL VE İSTİSMAR EDİLEN BİR KIZ ÇOCUĞUNA YÖNELİK SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ: OLGU SUNUMU SOCIAL WORK INTERVENTION FOR A NEGLECTED AND ABUSED GIRL LIVING WITH ONLY MENTALLY DISABLED PARENT (MOTHER) : A CASE STUDY

Murat DERİN*
Metin Gani TAPAN**
Hasan Emre KILIÇ***

Öz

Bu olgu sunumunda; ruhsal engelli annesi ile birlikte yaşayan ve risk altında bulunan bir kız çocuğuna yönelik uygulanan sosyal hizmet müdahalesi ele alınmıştır. Bu çalışmada ihmal ve istismara maruz kalan ya da bu tür risklere karşı savunmasız durumda bulunan çocukların içinde bulunduğu ekolojik sisteme, henüz çocuk travmatik yaşam olayları ile karşılaşmadan müdahalede bulunmanın önemi ve sosyal hizmet müdahalesine karar verildikten ve uygulama gerçekleştirildikten sonra vakayı izlemenin gerekliliği üzerinde odaklanılmaktadır. Bununla birlikte çocuğun yüksek yararı doğrultusunda sosyal hizmet müdahalesine karar verilebilmesi için vaka değerlendirme sürecinde geçerli ve güvenilir verilerin elde edilmesinin, kurum kayıtlarının her bir müracaatçı için tek bir kayıt sisteminde özenli tutulmasının, sosyal hizmet uzmanının doğru müdahaleye karar verebilmesi için ihtiyaç duyduğu diğer araçların önemi ve sosyal hizmet uzmanlarının ve yer aldığı sosyal hizmet sistemlerinin sınırlılıkları tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet Müdahalesi, İhmal Ve İstismar, Risk Altında Vve Korunma İhtiyacı Olan Çocuk.

Abstract

In this case report; It is discussed that social work intervention applied for a girl neglected, abused and at risk, living with mentally disabled mother. This study focuses on the importance of intervening in the ecological system of children exposed to neglect and abuse or vulnerable to such risks before the occurrence of child traumatic life events and the necessity of monitoring the case after the social service intervention has been decided and implemented.

In addition, additionally, to obtain valid and reliable data during the case evaluation process in order to decide on social work intervention in the best interest of the child, the importance of keeping the records of the institution in a single registration system for each client, the importance of the other tools needed by the social worker to decide the right intervention, and the limitations of the social workers and social services systems will be discussed.

Keywords: Social Work, Social Work Intervention, Neglect and Abuse, Child at Risk and in Need of Protection.

* Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

** Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

*** Psikolog.

1. GİRİŞ

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği Genel Kurulu (IASSW) sosyal hizmeti, “sosyal değişme ve kalkınmayı, sosyal içermeyi, insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmesini hedefleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik bir disiplin” olarak tanımlanmaktadır (IFSW ve IASSW, 2014). Sosyal hizmet, eşitsizliğin ortaya çıkardığı olumsuz etkilerden mustarip kişileri desteklemek, toplumsal bütünleşmeyi sağlamak, bağımlılık, suç, sağlık veya eğitim gibi konularda, politik alandaki başarısızlıkları gidermek adına uğraş veren (Clark, 2005, 2) kişi, grup ve toplumların ruhsal, fiziksel ve toplumsal yönlerden en yüksek refah düzeyine ulaşmalarını amaçlayan (Kut 1988’den akt. Koçyıldırım, 1999, 139), insanlar arasında eşitlik olduğunu, her bireyin değerli ve saygıya değer olduğunu, kişinin onuruna saygı duyulması gerektiğini savunan, dışlanmış kişi, grup ve topluluklarla dayanışma içinde olan, toplumsal bütünleşmeyi, özgürlüğü ve eşitliği teşvik eden bir meslektir (Duyan, 2012, 7). Bunları gerçekleştirmek için sosyal hizmet uzmanları müdahalelerini gerçekleştireceği toplumu çeşitli yönlerden incelemekte, topluma ilişkin sorunlar ve müdahaleler konusunda bilgi edinerek, hedef gruba ne sunabileceğini belirlemektedir (Nettig, Kettner ve McMurtry 1998’den akt. Duyan, 2012, 387).

Sosyal hizmet uygulamaları, yoksulların ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal dışlanmanın önlenmesi, toplumsal bütünleşmenin sağlanması, sağlık ve barınma sorunlarının çözülmesi ve daha pek çok sorun alanında çok geniş bir yelpazede işlev görebilmektedir (Zastrow, 2014, 126-128).

Toplumsal bir sorun olarak değerlendirilen çocuğa yönelik kötü muamele, ihmal ve istismar ile çocuğun refahı konuları da sosyal hizmet mesleğinde kendisine özel bir yer bulmaktadır. Finkelhor ve Korbin (1988, 4) çocuk istismarını çocukların maruz kaldığı zararların bir biçimi olarak ele almaktadır. Görülen zararın istismar olarak değerlendirilebilmesi için, olgunun insan davranışlarından kaynaklanması, zarar görülmesi, çocuk için hasar verici özellikte olması ve önlenebilir olması gerekmektedir (Erkman, 1999, 127).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ-WHO, 1999, 3) ise çocuk istismarını, çocuğun hayatına, sağlığına, psiko-sosyal gelişimine, güven, beceri ve sorumluluk gibi değerlerine zarar verme olarak tanımlamaktadır (UNICEF Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması, 10). Çocuğun ihmali ise ekonomik, coğrafi ve fiziksel koşullara bağlı olmadan, bilerek ve isteyerek bakımından sorumlu olunan çocuğun, eğitim, sağlık, beslenme, barınma ihtiyaçlarını göz ardı eden ve güvenli yaşamını tehdit eden, çocuğun psiko-sosyal gelişimi ve yararını gözetmeden yapılan davranışlardır. Burada yoksul olmanın, zor koşullara sahip olmanın ya da kısıtlı imkânlarla sahip olmanın ihmal için gerekçe oluşturmayacağı vurgulanması gerekmektedir. İhmal davranışında var olan olanakların çocuğun yararına kullanılmaması durumu söz konusu olmaktadır (EĞİTİM SEN, 2015, 3). İhmal ve istismarın tanımı ve türleri çok çeşitli kaynaklarda farklı şekillerde ele alınmıştır. Buna karşılık olguya ilişkin vurgulanan hususlar ortaktır. Birleşmiş Milletler Yardım Fonu (UNICEF)’nu 1986 yılında, çocuk ihmal ve istismarını tanımladığı raporda ihmal ve istismarın türlerini; Fiziksel ihmal ve istismar, duygusal ihmal ve istismar ve cinsel istismar olarak sıralamıştır (akt. Duman, 1999, 234).

İhmal ve istismar çocukların karşılaşabileceği risklerin bir kısmını oluşturmaktadır. Ögel (2007, 13-14)’e göre risk çocuk ya da gencin psiko-sosyal gelişimini engelleyen etkenlerin tümüdür. Risk bünyesinde olasılıkları içermektedir ve olasılıkların bir kısmı gerçekleşir. Risk altındaki çocuklar terimi ise riskli davranışlar göstermekte olan çocuk ve gençleri kapsamakla birlikte, nedensel faktörleri de içermektedir. Risk altındaki çocuklar ve gençler genel olarak okuldan kaçan, alkol ve madde kullanan, evden kaçan, şiddete ya da suç işleyen/ eğilimli olan, kendine zarar veren, sokakta çalışan ve erken cinsel ilişki deneyimine sahip olan, psikolojik sorunları ve davranım bozukluğu bulunan çocuk ve gençlerdir. Bu nedenle riskli bütün durumlar doğrudan “çocuğun korunma ihtiyacının olup olmadığı” sorusunu akla getirmektedir. Bu nedenle korunma ihtiyacı bulunan çocuk tanımlaması daha kapsayıcı olmaktadır. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005)’na göre korunma ihtiyacı olan çocuğu, “bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk” olarak tanımlanmaktadır.

Çocukluk ve ergenlik dönemi yaşamın temellerinin atıldığı, fiziksel gelişim ve psiko-sosyal kazanımlarla çocuğun kimliğinin oluştuğu bir dönemdir. Böylesine önemli bir dönemde çocuğun fiziksel koşulları, aile içindeki yaşam koşulları, aile içi ilişki dinamikleri, aile içinde veya aile dışında karşılaşılan riskli durumlar gencin psiko-sosyal bakımdan sağlıklı bir yetişkin olmasında oldukça önemli olmaktadır (Duman, 234).

Özellikle çocuklukta maruz kalınan şiddet, istismar ve ihmal, derin izler bırakmakta, akıl ve ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir (Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması, 10, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf>). İhmal ve istismarın nedenleri, risk faktörleri, çocuğun psiko-sosyal gelişimine etkileri, bildirim, cezai sorumluluğu, önlenmesi ve çocuğun ve failin rehabilitasyonu gibi çok farklı boyutları bulunmaktadır ve oldukça geniş bir çerçeveye sahiptir ve bu çalışmanın amacı dışındadır.

Bu çalışmada, bir vaka örneğinin sunulması ve sorunun çözümüne yönelik uygulanan sosyal hizmet müdahalesinin tüm aşamalarının vaka çerçevesinde ele alınması amaçlanmaktadır.

2. Olgu ve Olayın Öyküsü

11.03.2013 tarihinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne yapılan bir bildirimle; Bir kız çocuğunun annesi ile birlikte yaşadığı, çocuğun okula devam etmediği ve sürekli yatakta vakit geçirdiği bilgisi edinilmiştir. Edinilen bilgiler sonrasında çocuğun ve ailenin durumunu incelemek üzere sosyal inceleme gerçekleştirilmiştir ve aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

“İnceleme yapılan evde bir anne ve kız çocuğu birlikte yaşamaktadır. Anne Filiz K. 1964 doğumlu, okur-yazarlığı bulunmayan bir ev hanımıdır. Ailenin düzenli bir geliri yoktur. Anne bazı zamanlar evlere temizliğe gitmektedir. Kızı Merve K. 2002 doğumlu, ilköğretim 3.sınıfa kayıtlı, okul devamlılığı yok, akademik olarak yaşlılarından sınıf ve performans olarak geridedir.

Anne Filiz K. ilk evliliğini konuşma engelli bulunan Mehmet isminde bir kişi resmi olarak yapmıştır. Bu evlilikten çiftin müşterek yetişkin çocuklarının olduğu, ancak anne ile iletişim ve etkileşimlerinin olmadığı, çocuklardan Deniz ve Aylin’in başka şehirlerde yaşadığı, Tahsin’in evli olduğu, uzak bir şehirde yaşadığı bilinmektedir. Müracaatçının komşularından alınan bilgiye göre Filiz K.’nin çocukları tasvip edilmeyen ve toplumca kabul görmeyen biçimlerde yaşantı sürmektedir. İlk evliliğinden şiddetli geçimsizlik nedeniyle ayrıldıktan sonra Filiz K. Hasan Bey ile resmi olmayan ikinci evliliğini yapmış ve bu evlilikten Merve dünyaya gelmiştir. Filiz Hanım, Hasan Bey’in kendisine ve kızına şiddet göstermesi nedeniyle ayrılmıştır. Müracaatçı, Hasan Bey ile zaman zaman karşılaşmalarını, birlikte yaşamak için kendisini rahatsız ettiğini belirtmiştir.

Müracaatçı üçüncü birlikteliğini yine resmi nikâh olmadan Konya’da ikamet eden Mahir Bey ile gerçekleştirmiştir. Evlilik 2 yıl sürmüştür, bu evliliğinde de eşi tarafından şiddete maruz kalmıştır. Filiz Hanım, Mahir Bey’in karışmış olduğu bir suçtan dolayı cezaevine konulması sonrasında kimseye haber vermeden buradan ayrıldığını ve buraya yerleştiğini ifade etmiştir. Bu birlikteliğinden çocuğu olmamıştır. Müracaatçı Filiz K.’nin anne ve babasının vefat ettiği, toplamda 5 kardeşinin olduğu, ancak hiçbiri ile irtibatlı olmadığı anlaşılmıştır. O tarihten bu yana da kızı ile birlikte yaşamlarını sürdüren anne ve kızın oturdukları evin kira olduğu, ev sahibinin ailenin sosyo-ekonomik durumunu bildiği için kira ücreti almadığı öğrenilmiştir. Yaşanılan ev, iki odadan oluşmaktadır. Mutfak, tuvalet ve banyo gibi birbirinden bağımsız bölümleri bulunmamaktadır. Isınmalarını soba ile sağlamaktadırlar. Evde bulunması gerekli olan ev eşyalarının olmadığı, var olanların düzensiz ve hijyenden uzak olduğu gözlemlenmiştir. Anne Filiz K. TOKİ’den kendisine 2+1 olan bir daire çıktığını fakat burada merdiven temizliğine gittiğinden ve oranın da uzak olması nedeni ile evini taşıyamadığını, daire için aylık 300,00 TL ödediğini söylemiştir.

Müracaatçı ve kızı hakkında ayrıca komşularından ve okulundan bilgi edinilmiştir. Edinilen bilgiye göre ev sahibi Ahmet’in Merve ile yakından ilgilendiği, zaman zaman Merve’yi arabası ile evden alıp gezdirdiği bilgisi edinilmiştir. Anne ile yapılan görüşmelerde anne çocuğunu sürekli suçlamış, yataktan çıkmadığını, sorumsuz olduğunu beyan etmiştir. Müracaatçı farklı zamanlarda sosyal hizmet merkezine gelerek “Merve yemeğime ilaç koyuyor, bu gün uyanamadım yoksa erken kalkardım” gibi ifadeler kullanmış ve zaman zaman ise “onu yurda alın gibi” ifadeler kullanmıştır. Vakaya ilişkin bilgilere müdahalenin farklı aşamalarında yer verilecektir. Bu nedenle kısa hikayenin burada sonlandırılmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır. Tüm bunlarla birlikte burada özellikle bilinmesi ve vurgulanması gereken husus, “ailenin kurum kayıtlarında zaten bulunduğu, aileye yönelik sosyal ve ekonomik destek sağlandığı, diğer bir deyişle aileden kurumun haberdar olduğu, ancak alternatif sosyal hizmet müdahalelerinin uygulanmadığı ve kurumca izlemin yeterli yapılmadığıdır”.

Bununla birlikte vaka sunumunda vakaya uygun sosyal hizmet müdahalesine karar verirken uzmanın yeterliliği, sosyal inceleme ve mülakatlarda uzun süreli veri toplamanın ve bu verileri doğru yorumlamanın ve planlı değişim sürecinin çok önemli bir aşaması olan izlemenin (follow-up) ne kadar önemli olduğudur.

3. Planlı Sosyal Hizmet Müdahalesi

Müdahale süreci, vaka ile karşı karşıya gelindiği ilk andan itibaren planlanan, sosyal hizmet müdahalesine ihtiyaç duyan kişi/kişilerin içinde bulunduğu ekolojik sistemin değerlendirildiği, ihtiyaç ve sorunların değerlendirildiği, mümkün olduğu sürece müracaatçının da katılımının sağlanarak, sosyal

işlevsellik sorunları ile baş edebilmesi için toplumdaki kaynakların ve hizmetlerin harekete geçirildiği bir değişim sürecidir (Tekindal ve ark., 2018, 50).

Literatürde sosyal hizmet uzmanlarının, sorun çözmeye yönelik uygulama aşamalarının neler olduğuna ilişkin birtakım öneriler bulunmaktadır. Bunlar genellikle 6 aşama üzerinde odaklaşmaktadır. Bunlar;

- a) Sorun ve müracaatçı sisteminin tanınması ve tanımlanması
- b) Veri toplama
- c) Durum saptama ve müdahale planının oluşturulması
- d) Müdahaleyi yerine getirme
- e) Değerlendirme
- f) Sonlandırma
- g) İzleme (Compton ve Galaway 1975'ten akt. Duyan, 2001, 56).

Planlı müdahale süreci, tanışma, ön değerlendirme, planlama, uygulama, son değerlendirme, sonlandırma ve izleme olmak üzere yedi aşamadan oluşmaktadır.

Yukarıda genel hatlarıyla ortaya konulan vaka, soruna yönelik sosyal hizmet müdahalesine ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir. Bu çalışmada Compton ve Galaway (1975'den akt. Duyan, 2001, 57) tarafından sıralanan müdahale aşamalarına göre vakaya müdahale ele alınacak aynı zamanda müdahaleye ilişkin öz eleştirilere yer verilecektir.

3.1 Sorun ve müracaatçı sisteminin tanınması ve tanımlanması

Müracaatçı ve kızı hakkında bildirim ilgili kuruma bir aile hekimi tarafından yapıldıktan sonra vaka ile ilk kez karşılaşmıştır. (Ancak kurum kayıtlarında olduğu daha sonra anlaşılmıştır). Aile hekimi muayeneye gelen bir kadının kızı ile ilgili olarak "sürekli yatakta vakit geçiriyor, okula gitmiyor" dediğini ve durumun incelenmesinin faydalı olacağını bildirmiş ve böylelikle konunun incelenmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bahsedilen konu ile ilgili olarak detaylı bir sosyal inceleme yapılması gerekliliği oluşmuş ve bildirilen husus vakanın bir ihmal ya da istismar vakası olabileceği şüphesini oluşturmuş ve ivedilikle müdahalenin önemli olduğu kanaati oluşmuştur. Aynı gün müracaatçının adresine gidilmiş, ancak evde kimsenin olmadığı anlaşılmıştır. Yakın komşularından bilgi alınmıştır. Evde anne ve kızın yaşadığı, kimseyle irtibatlarının olmadığı, çocuğun evin yakınında bulunan ilkokula devam ettiği öğrenilmiştir. Bu bilgi üzerine ilgili okula gidilmiş rehber öğretmen ve okul idarecilerine konuya ilişkin bilgi verilmiş ve onların bilgilerine başvurulmuştur. Okul idarecileri ve rehber öğretmen tarafından çocuk ve annenin okula yeterli özen göstermedikleri, Merve'nin akademik olarak geriden seyrettiği, birkaç kere eve gittikleri ancak sonuç alamadıkları, günü birlik ve plan olmaksızın hayatlarını sürdürdükleri, annenin çok ihtiyacı olmadığı halde çalışmaya gittiği, çocuğun uzun saatler TV izlediği, sık sık okuldan kaçtığı, eşyasının, okul malzemelerinin olmadığı, hijyene dikkat etmedikleri evde tek başına ve korunmasız olarak kaldığı, hemen hiçbir eşyanın olmadığı ve hijyenin bulunmadığı, küçük kızın evde gün boyu kilitli kaldığı, evden çıkmadığı, ifade edilmiştir. Okul idaresi ve öğretmeninden çocuğun özenli takip edilmesi ve çocukla ilgili en küçük gelişmelerden tarafımıza bilgi verilmesi istenmiştir.

Yapılan inceleme neticesinde kurum kayıtları taranmış ve müracaatçı hakkında kayıtlar olup olmadığı sorgulanmıştır. Soru sonrasında müracaatçı adına Müdürlükte açılmış bir dosya olduğu görülmüş ve ilgili dosyada olan kayıtlar gözden geçirilmiştir. Ailenin kurum kayıtları araştırıldığında, "anne Filiz Hanım'ın İl Müdürlüğünden sosyal ve ekonomik destek aldığı, aileye aylık sosyal ve ekonomik destek ödemesinin yapıldığı, ilgili ödemenin ailenin asgari ihtiyaçlarını karşılar nitelikte olduğu, ancak evde hemen hemen hiçbir eşyanın olmadığı ayrıca Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından sağlanan yardımlardan ve günlük olarak aş evinden yemek aldığı tespit edilmiştir. Filiz Hanım'ın 2012 tarihinde dilekçe ile İl Müdürlüğüne başvurduğu, resmi nikâhsız eşinden 2 yıl kadar önce ayrıldığı, ancak eski eşinin kendisini halen rahatsız ettiği, kendisinin temizlik yaparak geçindiği ancak kendisine sosyal yardım verilirse çocuğuna daha iyi bakacağını ifade eden bir dilekçe verdiği, Müdürlükçe durumun değerlendirildiği, çocuğun ve annenin talebi doğrultusunda, aile bütünlüğünün korunması için sosyal ve ekonomik destek sağlanması gerektiğine karar verildiği ve Filiz Hanım'ın bu hizmetlerden halen yararlanmakta olduğu, ayrıca Filiz Hanımın Tokide 2+1 evinin olduğu, aylık 100 TL ödeme yaptığı anlaşılmıştır."

3.2 Durum saptama ve müdahale planının oluşturulması

İlk değerlendirmede Filiz Hanım'ın soru sorulmadıkça konuşmadığı ancak soru sorulduğunda da kendisini rahatlıkla sözel olarak ifade edebildiği görülmüştür. Filiz Hanım söylenenleri anlayabilen, bilinen bir zekâ engeli bulunmayan, sağlık sorunları olmayan genç sayılabilecek bir kişi olarak değerlendirilmiştir. Çocuğa ilişkin suçlayıcı yaklaşımlarının ve çocuğun yemeğine ilaç kattığını düşünmesi gibi hususlar

annenin ruhsal sağlığının yerinde olmadığı şeklinde yorumlanmamıştır. Toplamda 3 evlilik yapmış olan annenin, son iki evliliğinin problemli olduğu ve bu süreçte psiko-sosyal örselendiği düşünülmüştür. Bu yüzden psikiyatrik bir müdahaleye gerekli olduğuna yönelik bir kanaate varılmamıştır. İlk aşamada çocuk ve annenin aile bütünlüğünün bozulmaması ancak ailenin sosyal ve ekonomik olarak desteklenmesi, ailenin yaşam çevresinin, ev koşullarının değiştirilmesi, yeni ve daha güvenli bir ortama kavuşturulması ve başka bir okulda çocuğun akademik hayatının devamının sağlanmasının daha sağlıklı olduğu düşünülmüştür.

Tüm bunların gerçekleştirilmesi için ailenin kendine ait eve taşınmasının sağlanması ve bu amaçla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına durumun raporlandırılması ve toplu bir miktar para ve eşya yardımı yapılması ve TOKİ'deki daireye taşınmasının sağlanması ve böylelikle, çocuk ile yakın temas halinde olan ev sahibi kişi ve aileye yönelik olumsuz tutum içindeki komşu ilişkilerinden de uzaklaştırılması hedeflenmiştir.

Bu müdahaleler gerçekleştirilmeden önce çocuğu arabasıyla gezdiren ve yakın temas kuran ev sahibi kişi (erkek) ile temas geçilmiş ve vakanın izlendiği, kendisinin yasal olarak reşit olmayan ve kan bağı bulunmayan bir kız çocuğunu veliden izinli veya izinsiz götürmesinin kabul edilemez olduğu ve bunun yasal yaptırımları olabileceği konusunda kişi uyarılmış, ayrıca temas halinde olunan kurumlarla (okul idaresi, SYDV, sınıf öğretmeni ile koordine çalışmanın önemi üzerinde görev paylaşımı, iletişim ve işbirliği taahhüdü alınmış ayrıca görev ve sorumluluklar ilgili makamlara hatırlatılmış ve çocuk koruma kanunu ve uygulamaları konusunda bilgi verilmiştir. Bu sırada vakanın izlenmesinin uygun olduğu kanaatine varılmıştır.

3.3 Müdahaleyi yerine getirme

Aileye sosyal ve ekonomik destek ile birlikte yeni eve taşınma, sosyal çevrenin değiştirilmesi ve çocuğun okul devamının sağlanması hususları üzerinde durulmuş ve bu şekilde aile bütünlüğünün korunması hedeflenmiştir. SYDV'den yardım çıkarılarak ailenin kendi evine taşınması ve çocuk ve annenin daha uygun ve korunmalı bir ikametgâhta yaşaması için taşınma yardımı ve eşya yardımı yapılmıştır. Okulda rehber öğretmen ile birlikte hem çocuğun okul durumu, tutumu ve günlük yaşamı hem annenin yaklaşımı karşılıklı olarak izlenmiş ve değerlendirilmiştir. Çocuk Koruma Kanununun 5. Maddesinin (b) bendinde belirlenen "Eğitim Tedbiri"nin alınarak yeni okulda eğitim görmesinin psiko-sosyal gelişim ve akademik başarı için yerinde olacağı kanaat edilerek ilgili mahkemeye başvuru yapılmıştır. Bu sırada çocuğun okul devamsızlığı sürmüş, anne zaman zaman gelerek, taşındığı yerde kalmak istemediğini, komşularını sevmediğini tekrar taşınacağını ifade etmiştir. Yeni okula da devam sağlanamamış, bu süre zarfında ailenin ilişki kurduğu sistemlerle temas kurulmuş, aileye sosyal incelemeler gerçekleştirilmiş ve ilgili kurumlardan geri bildirim alınarak, müdahalenin etkinliğine ilişkin veri toplanmaya çalışılmıştır.

3.4 Değerlendirme

Uygulamanın değerlendirilmesi sosyal hizmet uygulamasının önemli bir yönüdür. Değerlendirme, uygulayıcıların müracaatçılara davranış tarzında etkinliği ve hesap verebilirliği artırabilir. Tek sistem tasarımı, öz bildirim sonuçları ve farklı müdahale araçları gibi birçok değerlendirme şekli bulunmaktadır (Wong ve Vakharia, 2012, 6).

Vaka özelinde değerlendirme sonucu aşağıdaki bilgilere ve kanaate varılmıştır.

Çocuğa yönelik istismar riski kısmen azaltılmıştır. Bu duruma kurumlar arası çalışma ve hızlı haberleşme ağının kurulmuş olması.(öğretmenin, okul idaresinin ve diğer sistemlerin kuruma bildirim ve geri bildirimde bulunmasının sağlanması ve çocuğun izlendiğinin bilinmesi, vs) olanak sağlamıştır.

Aileye sosyal ve ekonomik destek sağlanması ve yaşam çevrelerinin ve olanaklarının iyileştirilmesi sağlanmıştır.

Çocuğun eğitim sisteminde kalması ve bunun 395 Sayılı Kanun kapsamında eğitim tedbiri alınarak sağlanmış ancak akademik başarı ve okul devamı sağlanamamıştır.

Yapılan müdahaleye yönelik değerlendirmeler akabinde; planlı değişim istenilen düzeyde gerçekleştirilememiştir. Sonuç olarak: çocuğun okul devamsızlığı sürmüştür.

Aile yeni taşınılan yerde uyumu sağlayamamış ve alışık oldukları yaşam alanına geri dönmeye yönelik annede yoğun bir istek oluşmuş ve komşuları ve yakın çevre ile olumlu ilişki gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle başka sosyal hizmet müdahalelerine ihtiyaç olduğu kanaatine varılmıştır.

“Yeniden durum saptama- değerlendirme ve sosyal hizmet müdahalesi”

Planlı değişim aşamaları istenilen şekilde yapılandırılmakla birlikte, sosyal hizmet müdahalesinden beklenen sonuç (amaçlanan değişim) çocuk ve ailenin refahını sağlamak bakımından yetersiz kalmıştır. Burada temel engelleyici annenin ebeveynlik rolleri ve görevlerini tam olarak getirememekle ilgilidir. Bununla birlikte ilk değerlendirme de annenin ebeveynlik becerilerinin yeterli hale getirilmesi zorluğu ve annenin ruh sağlığının tam olarak yerinde olmaması ile ilgili bulunmuştur. Ancak uzman tarafından gerçekleştirilen müdahalelerde bu durumun (ebeveynlik becerisi-akıl sağlığı) planlanan değişmeyi başarmadaki etkisinin ne olacağına ilişkin öngörünün zorluğu ile de ilgilidir.

Sosyal hizmet müdahalesi tamamlanıp sonuçlar görülmeye başlandığında amaçlanan çıktılara tam olarak ulaşılamamıştır. Çocuk ve ailenin sosyal işlevselliği istenilen düzeye getirilememiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi annenin ruh sağlığı bu durumun temel belirleyici olmuştur. Anne sağlık sorunları nedeniyle çocuğa yönelik duygusal istismara devam etmiş, suçlayıcı ve işlevsel olmayan sözel ve davranışsal yaklaşımlar, çocuğun sağlıklı gelişim göstermesine engel olmaya devam etmiştir. Bu durumda çocuk için kurum bakımı seçeneği düşünölmeye başlanmıştır ve anne ise karşı çıkmıştır. Ancak çocuğun yüksek yararı gereği başka bir seçeneğin mümkün olmadığı ve başka araçlarla çocuğun psiko-sosyal sağlığı ve menfaatinin korunamayacağı kanaatine varılmış ve 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu uyarınca korunma kararı alınmış ve çocuk ile mesleki görüşme yapılarak çocuğun rızası aranmış ve birlikte mümkün olduğu kadar ortak karara varmaya çalışılmıştır.

Çocukla kurulan iyi iletişim sayesinde çocuğa sonraki süreç aktarılabilmiş ve çocuk istekli olmuştur. Daha çocuk evine yerleştirilmiş ve çocuğun kurum bakımına travmatize olmadan alışması için personel ve diğer çocuklarla birlikte çalışılmış ve gerektiğinde diğer uzmanlarla ve görevlilerle mesleki çalışma yapılmıştır. Çocuk için izlemenin kurum bakımında iken sürdürölmesi şeklinde planlanmıştır.

3.5 Sonlandırma ve İzleme

Sosyal hizmet uygulamalarının etkinliği iyi bir sonlandırma ve izleme çalışması ile gösterilebilir. Planlı müdahale sürecinin aşamalarının sistematik bir şekilde yürütölmesi sonrasında hizmetin sonlandırılması, sonlanma süreci ile müracaatçıya uygun hizmet modelinin belirlenmesi gerekmektedir (Vogt, 2007).

Kadushin ve Herkness (2014, 23) 'e göre izleme, sosyal hizmet müdahalelerinde hizmetin etkinliği ve görünürlüğü konusunda önemli aşamadır. Bu sürecin vaka bazında takibi ve değerlendirilmesi gerekmekte olup izleme süreci, vaka bazında kurumsal kayıtlar yolu ile takip edilebilir. Böylece müracaatçı ve sorunları ile ilgili kanıta dayalı müdahalelerin devamlılığı sağlanabilir.

Çocuk kurum bakımına alındıktan sonra çocuk evinde görevli bulunan uzmanlarla çocuğun psiko-sosyal gelişimi takip edilmiştir. Çocuk kuruluşa uyum sağlamış akademik olarak ilerleme kaydetmiş ve iletişim becerileri ve sosyal gelişiminin olumlu yönde seyrettiği gözlemlenmiştir. Bu süre zarfında anne ile kuruluş ortamında görüşmeleri sağlanmış, ev izni uygun görölmemiştir. Bu aşamada planlı değişim sürecinin tam olarak yerine getirildiği ve amaçlanan değişim hedefine ulaşıldığına kanaat edilmiştir. Ancak bu süre zarfında annenin durumuna yönelik başka planlama yapılması gerektiği düşünölmüştür. Yakın bir süre içerisinde annenin kadın sığınma evine alındığı ve akabinde ruhsal rahatsızlığı (Bipolar Bozukluk?-Psikoz?) nedeniyle engelli bakım merkezine alındığı öğrenilmiştir. (Anne için yapılan müdahalelerde başka bir uzman görev almıştır.)

SONUÇ

Ölkemizde sosyal hizmet uygulamalarına başvuru, 2013 yılında hizmet vermeye başlayan sosyal hizmet merkezleri üzerinden yürütölmektedir. Merkezlerin işleyişi hakkındaki yönetmelik uyarınca, sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık odaklı sosyal hizmet uygulamalarının yürütölmesi merkezlerin görevleri olarak sıralanmıştır. Ayrıca merkezin birimleri arasında yer alan başvuru, tespit ve izleme biriminin hizmet sonrası izleme ve değerlendirme yapmak ile ilgili görevi olduğu belirtilmektedir (Resmi Gazete, 2013, 3).

Sosyo-ekonomik yoksunluğu olan bir anne ile çocuğuna yönelik planlı sosyal hizmet müdahalesinin gerçekleştirildiği vaka da; Anne ile çocuğun birlikte değerlendirildiği ve sorun sisteminin tanımlandığı görölmektedir. Sosyo-ekonomik yoksunluk yaşayan annenin, çocuğun bakım ve eğitim

sorunlarını yerine getiremediği, bu nedenle anneye sosyo-ekonomik destek sağlandığı fakat bu müdahalenin çocuğun bakım ve eğitim ihtiyaçlarının sağlanması açısından yeterli olmadığı değerlendirilmektedir.

Yapılan sosyal hizmet müdahalesinde aileye bütüncül olarak bir sosyal hizmet müdahalesi yapılması ve aile ve çocuktaki sosyal işlevselliğin ortadan kaldırılarak sağlıklı bir aile yapısı ve yaşantısı kurulması amaçlanmış ve müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Çocuğun yüksek yararı gereği önce aile bütünlüğünün korunması planlanmış ancak mümkün olmadığı için başka bir müdahaleye ihtiyaç duyulmuş ve Vakayla tanışılmasından sonlandırılmasına kadar vakaya oldukça dikkatli yaklaşmış, her aşamada çocuğun risk durumlarına karşı korunması hedeflenmiş ve sonraki aşamada müdahalenin etkililiği değerlendirilmiştir.

Vaka özelinde değerlendirildiğinde öz değerlendirmenin oldukça faydalı olacağı ve eleştirel yaklaşılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle özet olarak ele alındığında önemle vurgulanması gereken hususlar şunlar olacaktır; Sosyal Hizmet müdahale sistemlerinde müracaatçı kayıt ve takip sisteminin güçlü olmaması ve tanışılan vakaların takip edilmemesi her müracaat durumunun yeni bir vaka olarak algılanmasına ve müdahalenin yetersiz kalmasına, odağın kaçırılmasına ve tanıma sürecinin uzamasına neden olmaktadır. Bu nedenle takip ve kayıt istemleri iyi işlemeli, tüm vaka geçmişlerine ulaşımın kolaylaştırılması ve bunun için sistemler geliştirilmesi gerekmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları sosyal hizmet müdahalesinin tüm aşamalarını planlamalı ve her bir aşamada yerine getirmesi gereken kontrol listeleri olmalıdır. Vakayla ilk tanışan birim, uzman yâda sistem, müracaatçı kayıt geçmişini yeni başvuru doyasıyla birleştirmelidir.

Sosyal hizmet uzmanları vakaları hakkında kanıt içeren çok sayıda bilgi toplamalı, bunları doğru yorumlayabilmeli, datayı doğru müdahaleye karar verirken önemli bir araç olarak görmeli ve kullanabilmelidir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanının bilgi tabanı ihtiyaçları asgari düzeyde karşılayabilecek seviyede olmalıdır.

Sosyal Hizmet uzmanlarının vaka değerlendirmesinde özellikle ruhsal patolojiyi fark edebilecek bilgi ve beceriye sahip olmalı, gerekli hallerde değerlendirme (konsültasyon) alabilme imkanları bulunmalıdır. Bu amaçla lisans derslerine psikoloji ve patoloji (psikolojik-ruhsal) dersleri eklenmeli ve öğrencilerin ölçme araçlarını kullanabilecekleri düzeyde yeterlilik oluşturmalıdır.

Sonlandırma ve izleme yeterli ve kanıta dayalı yapılmalı, vakaya müdahaleye geç kalmadan ve risk gerçekleşmeden müdahale gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Asquith, S., Clark, C. L., & Waterhouse, L. (2005). *The role of the social worker in the 21st century: A literature review*. Edinburgh: Scottish Executive Education Department.
- Çocuk Koruma Kanunu (2005).Erişim tarihi: 19.06.2018, Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>
- Duyan, V (2012). *Sosyal Hizmet: Temelleri Yaklaşımları Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayın No: 020.
- Duyan, V (2001). Sosyal Hizmette Sorun Çözme Yaklaşımı ve Tek Birimlik Araştırma Dizaynları. *İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan*, Ed.: Karataş K., Arıkan Ç., Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, s. 111-121.
- Duman, N (1999). Çocuk ve Ergenlere Yönelik Cinsel İstismar ve Bu Konuda Türkiye'de Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi. *Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan*, Ed.: Karataş K., Arıkan Ç., Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, s. 234-252.
- Erkman, F (1999). *Çocukların duygusal ezimi. Çocuk İstismarı ve İhmal*. Ed.: Esin Konanç, İpek Gürkaynak ve Ayten Egemen, Ankara: Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği Yayınları.
- Eğitim-Sen (2015). *Çocuk İhmal ve İstismarı*. Ankara: Mattek Matbaacılık Basım Yayın.
- IFSW and IASSW, (2014). <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>, Erişim Tarihi:13/12/2016.
- Kadushin, A., & Harkness, D. (2014). *Supervision in social work*. Columbia University Press.
- Koçyıldırım, Ş (1999). *Toplum Merkezleri ve Sosyal Hizmet Uygulamaları*. Prof. Dr. Sema KUT'a Armağan. Ed.: Karataş K., Arıkan Ç., Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, s. 21-32.
- Ögel, K (2007). Risk Kavramının Tanımı. *Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler*. Ed.: Kültegin Ögel, İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği Yayınları, s. 13-25.
- Resmi Gazete (2013) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130209.pdf> (Online Erişim Tarihi; 13.06.219).
- Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması (Özet Raporu)*. <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf>
- Tekindal, M., Özlem, Ö.Ö., ve Emre, M. (2018). Şiddet mağduru kadına yönelik sosyal hizmet müdahalesi: Ayşen ve Zehra vakası. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 18(1): 45-72
- Wong, S. E., & Vakharia, S. P. (2012). Teaching research and practice evaluation skills to graduate social work students. *Research on Social Work Practice*, 22(6), 714-718.
- Vogt, W. P. (2007). *Quantitative research methods for professionals*. Boston, MA: Pearson/allen and Bacon.
- Zastrow, C (2014). *Sosyal Hizmet Giriş*. Ed.: Çiftçi D. B. (Çev: Aslıhan Aykara, Ayşe Beyazova, Burcu Yakut-Çakar, Can Evren, Çağlar Karaca, Durdu Baran Çiftçi, Emek Yıldırım, Emine Bahşi, Gizem Albayrak, Mehmet Sinan Birdal, Sedat Yağcıoğlu, Seval Kurukafa, Volkan Yılmaz. Ankara: Nika Yayınevi.

